

שׁוֹ"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 65

הלכות ברכות א

נהגו בתפוצות ישראל להרבות בט"ו בשבט באכילת פירות האילן ובמיוחד מפירות שבעת המינים שהשתבחה בהן ארץ ישראל, להורות בזה שהוא ראש השנה לאילנות¹, ועל כן בעזרת ה' נביא מקצת דיני קדימה בברכות, כדי שנקיים מצווה כתיקונה.

דיני קדימה בברכות

רבתינו לימדונו² שאדם הבא לברך ברכות הנהנין ויש לפניו מינים רבים וברכתו שונה, יקדים לברך על המינים החשובים יותר, כמו כן, גם במינים שברכתן שווה יחד לברך על המין החשוב שעליו תחול הברכה, ויפטור בברכה זו את שאר המינים, דינים אלו הם מהידור מצוה וכבוד הברכה³. וכתבו האחרונים שבמקום שיש להקדים מין לחברו, מי שעובר על זה מדעת וזלזול, ואינו מקדים, נקרא עבריין ועובר על דברי תורה, ויתכן שהוא בר נידוי ומכת מרדות⁴.

דין שבעת המינים: בגמרא נחלקו רבנן ורבי יהודה האם פרי משבעת המינים שהתברכה בהם ארץ ישראל קודם לשאר הברכות, או שיש להקדים ולברך על פרי שחביב עליו יותר⁵, ונחלקו בזה הראשונים להלכה, וכתבו האחרונים למעשה מין שבעה קודם לחביב⁶. העץ ואדמה: עוד נחלקו באין ברכותיהם שוות כגון פירות וירקות האם יש עדיפות וקדימה, כיון שבין כך אין המין השני נטפל ונפטר בברכה שבירך על המין הראשון, יש שפסקו שבאופן זה איזה מהם שירצה יקדים⁷, ויש חולקים שבאופן זה יש להקדים ולברך על החביב, והוא קודם אף אם המין השני הוא ממין שבעה⁸, ויש שכתבו שכיון שאף לדעה הראשונה מברך על מה שירצה אם כן עדיף שיברך על החביב ויצא לשיטת רוב הפוסקים⁹.

מה הגדר של חביב: עוד נחלקו הראשונים בגדר מעלת החביב, מה נקרא חביב, האם מה שרגיל תמיד להיות חביב אצלו, או מה שהוא אצלו עתה חביב ומתאוה לו יותר, ולמעשה יש לברך על המין שרגיל תמיד להיות חביב אצלו¹⁰, ומשמע בפוסקים דיש לו לנהוג כך, בדרך תחילה על המין שרגיל תמיד להיות חביב עליו, ויטעום ממנו קצת, ואחר כך יאכל המין שחפץ עכשיו לאוכלו, ואחר גמר אכילתו יחזור למין הראשון¹¹, מכל מקום המברך על מה שחביב בעיניו עתה, גם כן יש לו על מי שיסמוך, כיון דיש פוסקים שסוברים שחביב נקרא מה שהוא חביב עליו עכשיו¹².

ועוד שחמשת מיני דגן נחשבים כשבעת המינים שהם חשובים שעושים מהם פת, וגם בגלל שהדגן הוא מזין, ולכן מקדים ברכת מזונות לכל שאר הברכות¹⁷. בכל אופן, ברכת 'שהכל' שהיא ברכה כוללת מברך בסוף לאחר כל הברכות¹⁸.

הביאו לפניו תבשיל גריסים (מחמשת מיני דגן), ומיני מאפה (פת הבאה בכיסנין), האם יש דיני קדימה בזה, ומה הדין אם התבשיל חביב עליו יותר?

כתבו האחרונים ש'פת הבאה בכיסנין' כגון בורקס, רוגלאך וכדומה, שנאפים בתנור כפת, קודמים בברכתם לתבשיל העשוי מחמשת מיני דגן, כיון שמועיל

יש לו להקדים ולאכול מעט מהמוקדם בברכה, אף אם למעשה אינו מברך מאיזה סיבה¹⁴.

אדם שהגישו לו כמה מיני מאכל שברכותיהן שונות כגון: פת, עוגות, פירות, ומיני מתקה, ורוצה לאכול מכולן, איזה מהם יקדים לאכול ולברך עליו?

הברכה החשובה ביותר היא ברכת 'המוציא' שהיא קודמת לכל הברכות, ולכן אם יש לפניו ברכת 'המוציא' אפילו מפת העשויה משבולת שועל ושיפון, ברכה זו קודמת אפילו לתבשיל של חיטים¹⁵, ולאחריה בסדר החשיבות ברכת מזונות, כיון שהיא ברכה מבוררת יותר מכל שאר הברכות¹⁶.

מי שבירך כבר על פרי העץ, ואח"כ התיישב לשולחן פירות ט"ו בשבט, האם צריך להקדים באכילתו לפי המעלות שנאמרו, או שדיני הקדימה נאמרו רק על קדימה בברכה?

יש שכתבו שכל דיני סדר הקדימה נאמרו רק על הברכה שמברך על המאכל, אך לא נאמרו דיני קדימה על סדר האכילה, ולכן אחר שבירך לפי הסדר, יכול להמשיך לאכול כפי שירצה, ומה שיש בני אדם האוכלים את פירות ט"ו בשבט לפי סדר הקדימה, לסלסול בעלמא עושים כן¹³, ויש שכתבו שבאמת דיני הקדימה אינם בברכה אלא באכילה, שאם יש לפניו כמה מינים

1 דף מא ע"א שלמדה מהפסוק שהמוקדם בפסוק מוקדם לברכה, אף שהברכה שלפני האכילה אינה אלא מדרבנן, ואיך יתכן שהפסוק לימד דיני קדימה בברכות שהם מדרבנן, ומה שבגמרא הזכירו מוקדם לברכה, היינו משום שלאחר שתיקנו חז"ל ברכת הנהנין הרי שההקדמה היא הברכה, אלא שהוסיף שאף לדבריו מי שיש לו כמה מיני פירות משבעת המינים, אינו צריך להקדים באכילתו את המוקדם בפסוק לאחר שבירך על המין החשוב, משום שדיני קדימה הם בראשון בלבד, ואחר כך אין דיני קדימה.
15 משנ"ב סימן ריא ס"ק לה. ואם יש לו ב' חתיכות חלה ואחת מהם היא שיריים של צדיק ובגלל זה היא חביבה עליו, הורה הגרי"ש אלישיב (חשוקי חמד ברכות עמוד רלח, אשרי איש ח"א פרק לה ס"ק לה) שאף על פי שטעמה שווה לשניה, כיון שהיא חביבה עליו מאיזה טעם שיהיה, יקדים לברך עליה.
16 אמנם לעניין אם בירך בורא מיני מזונות על שאר דברים, כתב בב"ה"ל (סימן קסז ס"י ד"ה במקום) שברכת בורא מזונות היא ברכה כוללת כמו ברכת שהכל, ויוצא בה על כל דבר, משום שכל דבר מיון זיון, לבד ממים ומלח.
17 שו"ע סימן ריא סעיף ו'.
18 שו"ע סימן ריא ס"ג.

1 מג"א סימן קלא ס"ק טז בשם גורי האר"י
2 גמרא ברכות מ' ע"ב.
3 משנ"ב סימן קסח ס"ק א.
4 לשון הפ"מ: סימן קסח משב"ז ס"ק א', (לענין הקדמת פת חיטים לפת שעורים), ובהמשך
5 א"ה יבואר הדין כשעשה כן כדיעבד.
6 גמרא ברכות שם.
7 שו"ע סימן ריא סעיף א'.
8 וכו"פ שו"ע שם בדעת הסתם.
9 שו"ע שם בשם יש אומרים, וכתב המשנ"ב ס"ק ט, וכן בב"ה"ל ד"ה ו"א, שכן דעת רוב הראשונים.
10 משנ"ב שם.
11 שו"ע סימן ריא סעיף א' וב'.
12 משנ"ב שם ס"ק י'.
13 משנ"ב שם ס"ק יא.
14 הגר"ש וואזנר מלבושי מרדכי סימן א' סעי' ד'.
15 הגר"ש אלישיב (שיעורי מסכת ברכות עמוד תמז), וכתב בזה ליישב את הגמ' בברכות

בהם 'קביעות סעודה', שאם קובע סעודתו עליהם מברך 'המוציא' ו'ברכת המזון' כמו פת¹⁹, ולכן יש להקדימם לתבשיל מזונות. ומכל מקום אין זה קודם למעלת שלם וחביב, ולכן אם התבשיל חביב עליו יותר יקדים לברך על התבשיל מזונות²⁰

ברכת מזונות קודמת לשאר ברכות, האם גם לברכת מזונות על אורז יש חשיבות להקדימה ולברכה, קודם שמברך ואוכל מינים אחרים?

נחלקו האחרונים בדין זה יש שכתבו שגם ברכת מזונות על האורז היא מבוררת יותר משאר ברכות, ועוד שגם האורז מזין, לכן יש להקדים ברכתו לשאר מינים²¹, ויש חולקים וסוברים שכיון שאין האורז מחמשת מיני דגן, אין לו את סיבת החשיבות שעושים מחמשת המינים פת, אם כן אינו קודם לשאר המינים²².

אחר ברכת מזונות, מהי הברכה הבאה בסדר החשיבות שיש להקדים לברך עליה?

יש שכתבו שצריך להקדים ברכת 'בורא פרי הגפן' לשאר ברכות, כיון שהיין חשוב שקבעו לו ברכה מיוחדת, וכן היין נעשה מגפן שהוא משבעת המינים²³, אולם יש הסוברים שאין זו סיבה להקדים את הגפן על פני המין החביב, ואין חובה להקדים את הגפן לפני שאר הברכות²⁴, ולמעשה המנהג כיום להקדים את היין היות וכזה יוצאים ידי חובת כל השיטות²⁵.

מגש פירות כשכל הפירות ברכתם 'העץ', או מגש עם כמה סוגי עוגות ועוגיות שברכתן מזונות, האם יש סדר קדימה ועדיפות לברך על מין מסוים, או כיון שברכתם שווה יברך על איזה מהם שירצה?

כאשר יש לפני אדם כמה מיני מאכל הגם שברכתם שווה צריך לברך דווקא על המין החשוב ביותר, כדי שעליו תחול הברכה, ובברכה זו יפטור את שאר המינים שיאכל אחר כך, שאינו בדין שהדבר החשוב יהיה טפל ונגרר בברכתו אחר הדבר הפחות חשוב²⁶. הפוסקים כתבו כמה סוגי חשיבות וסידרו אותם לפי חשיבותם, והרוצה לברך יקדים לפי סדר הקדימה להלן.

כשניגש לאכול כמה מינים מאותה הברכה, איזה מין נחשב ביותר להקדים לברך עליו?

ראשית יש להקדים ולברך על מינים שהם משבעת המינים הכתובים בפסוק "ארץ חיטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש"²⁷, ודבש הכתוב בפסוק הכוונה לדבש תמרים, וכל שהוא משבעת המינים יש להקדים ולברך עליו²⁸.

גם בברכת 'המוציא' ו'מזונות' אם יש לפניו לחמנייה מקמח חיטה, וכנגדה לחמנייה מקמח כוסמין ורוצה לאכול משתייהן, אעפ"י שהכוסמין הוא גם סוג של חיטה, ואף משובח יותר, מכל מקום יש להקדים ולברך על הלחמנייה העשויה מחיטה ולא על הלחמנייה מכוסמין, כיון שהחיטה חשובה יותר שהוזכרה במפורש בפסוק של שבעת המינים, ואילו הכוסמין לא הוזכרו²⁹.

וכן אם הובאו לפניו שלושה (חיטה קלויה) ובננה, שברכת שניהם 'בורא פרי האדמה', יקדים לברך בורא פרי האדמה על השלושה שהיא משבעת המינים, גם אם הבננה חביבה עליו יותר.

ובפירות העץ יברך על פירות משבעת המינים בורא פרי העץ ולא על פירות אחרים, אף שיש פירות אחרים שחביבים עליו יותר. משום חשיבות שבעת המינים שעליהם ראוי לברך והם החשובים, וגוררים ופוטרים את שאר המינים שברכתם שווה.

האם דין קדימה למין שבעת המינים נאמר גם בשני סוגי משקים, כגון שכר וסוג משקה אחר?

נחלקו האחרונים האם בשני סוגי משקים שברכתם 'שהכל', שייך גם בזה קדימה של מין שבעה, כגון שהביאו לפניו מיץ רימונים (העשוי מפרי), או משקה בירה שעשויה משעורה³⁰, יש שכתבו שאין דין להקדימם לפני משקאות אחרים כמו קולה או שאר מיצים, כיון שמברכים עליהם 'שהכל' איבד המשקה את מעלת המין שבעה³¹, אולם הרבה אחרונים כתבו שאף בשני סוגים שברכתם 'שהכל' יש עדיפות להקדים למין שבעה לפני המשקה החביב³².

דין קדימה בשבעת המינים עצמן, אם יש לפניו כמה מינים מ'שבעת המינים' כגון: ענבים ותמרים, איזה מהם יקדים לברך עליו?

בפסוק נאמר: "ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש". ודרשו חז"ל שגם בתוך שבעת המינים החשיבות נמדדת לפי הסמיכות לתיבה 'ארץ' שבפסוק הנ"ל, ככל שהמין קרוב יותר לארץ הוא חשוב יותר וצריך להקדים ולברך עליו³³.

ויש לדעת, שדיני הקדימה בתוך 'שבעת המינים' עצמן, זה דווקא כשהמינים ברכותיהן שוות, אבל אם אין ברכותיהן שוות כגון: יין העשוי מענבים, ועוגות העשויות מחיטה, ושלושה שברכתה האדמה ושאר הפירות שברכתם בורא פרי העץ, באופן זה יש להקדים לפי סדר הקדימה בברכות שאינן שוות כפי שביארנו לעיל (מזונות, הגפן, העץ, אדמה, שהכל ועיין לקמן עוד בזה).

מכל מקום, אם ברכותיהן שוות, ב'המוציא' ו'במזונות' - מקדים חיטה לשעורה, שהחיטה קרובה יותר למילה 'ארץ' והשעורה שניה, ואחר כך כוסמין שהם מין חטים, וכיון שלא כתובים מפורש בפסוק שעורה קודמת להם³⁴, ואחר כך שיפון ושיבולת שועל שהם מין שעורים, ושיפון קודם לשיבולת שועל כיון שהוא חביב יותר³⁵.

ובברכת העץ - בשאר המינים משבעת המינים כשברכותיהן שוות הסדר הנכון לברכה הוא כדלהלן: ראשון הוא הזית שהוא הקרוב ביותר לתיבת 'ארץ' השניה בפסוק, ולאחריו התמר שהוא מוזכר שני בפסוק לאחר הזית, ואח"כ הענבים שהם הגפן המוזכרת בפסוק שלישית בסדר לאחר התיבה 'ארץ' הראשונה אחרי החיטה והשעורה, ולאחר מכן התאנה, ואח"כ הרימונים³⁶, ויש לזה רמז וסימן לפי מספר הגרעינים, זית יש לו גרעין אחד הוא הראשון, תמר גרעינו חצוי לשנים הוא השני, ענב יש בו שלושה גרעינים הוא השלישי, תאנה יש בה גרעינים יותר מהענב היא רביעית, וברימון יש גרעינים יותר מין התאנה הוא חמישי³⁷.

19 שו"ע או"ח סימן ריא סעיף א בסתם.

20 וכן פסק במשנ"ב שם ס"ק יג.

21 שו"ע סימן קסח סעיף ד.

29 וכן באופן שיש לפניו פרי מרוסק שאין הפרי ניכר, ומשום כך ברכתו שהכל, עיין עוד שו"ע סימן רב ס"ז, ומשנ"ב שם ס"ק מב.

31 מג"א בסימן קפ"ב ס"ק ב', השל"ה (שער האותיות קדושה דף נה ע"ד), הלבוש ס"ה, הגר"ש וואזנר קובץ מבית לוי חלק טו עמוד עד ס"ק ה'.

32 הב"ח, פמ"ג א"א ס"ק ב', משב"ז ס"ק ו', עטרת זקנים, ה"ט"ז ס"ק א, וכן משמע בשעה"צ ס"ק ט', כה"ח ס"ק ז', ועוד, עיין הלכה ברורה ס"ז, ובשעה"צ ס"ק כא.

33 שו"ע סימן ריא סעיף ד. ואף שלכאורה אין ראייה מכך שהוא מוקדם בפסוק שיש להקדימו גם לעניין ברכה, שהרי צריך לכתוב את כולם ובעל כרחך צריך להקדים את אחד מהם, (כתב הטורי אבן חגיגה יב ע"ב), שכיון שהפסיק הכתוב בארץ שני, על כרחך הוא כדי להקדים, כמבואר כאן שהמוקדם לארץ קודם, וזו ראייה שהפסוק בא להקדים, וראה עוד שיעורי הגר"ש אלישיב בברכות עמוד תמו בשם הלשם שבו ואחלמה.

34 שו"ע סימן קסח סעיף ד', משנ"ב סימן ריא ס"ק לה.

35 משנ"ב סימן קסח ס"ק יג.

36 שו"ע סימן ריא ס"ד.

37 הליכות ברכות סימן ריא הערה ג', וכמובן שזה רק סימן ולא סיבה.

19 קצות השולחן (סימן נד בדה"ש ס"ק ו') וציין לדברי השו"ע הגר"ז סדר ברכות הנהנין פ"ט אות ז', ודעת הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי חלק טו עמוד עד הערה ב') שלא נמצא דבר זה בפוסקים, אף שיש סברא בדבר.

20 שהרי אלו מעלות שהוזכרו בגמרא ובשו"ע, ואף כנגד מעלת גדול ונקי יש להסתפק, הליכות ברכות סימן ריא הלכה ג' הערה כא.

21 אבן העזר ס"ו, הגהת הלבוש סוף ס"ד.

22 פמ"ג א"א ס"ק יג, ובסדר המעלות אות ב', וכתב שגם הלבוש סובר כן, כה"ח ס"ק כז.

23 רמ"א בשו"ע סימן ריא סעיף ד'.

24 כן מבואר בדברי הב"י בסעיף זה בקושיתו על סברת הרבינו פרץ, ולא רצה לפרש שיש דין קדימה ביין.

25 שהרי אף לדעה השניה אין זה מגרע, ויש עניין לפי הקבלה לסדר המג"ע א"ש. ומאחר שברכת מזונות קודמת לברכת היין, כתב הקצשו"ע סימן נה ס"ה, שהמקדש ואחר כך אוכל מזונות צריך לכסות את המזונות בשעת הקידוש, וכמו שכתב השו"ע סימן רע"א ס"ט שיש לכסות את הפת בשעת הקידוש, ואחד מהטעמים כתב המשנ"ב שם ס"ק מא בשם הירושלמי, שלא יראה הפת בושת, שאין מקדשים עליו אלא על היין, אף שיש לו דיני קדימה בשאר מקומות.

26 הב"י בתחילת סימן רז, ובסימן ריא בשם הרשב"א.

27 דברים פרק ח' פסוק ח'.